

Kirken og det nye Afrika¹

GUNNAR LISLERUD

Kampen for et nytt Sør-Afrika er ikke vunnet! De grunnleggende menneskerettigheter i et demokratisk Sør-Afrika med like rettigheter for alle landets innbyggere uavhengig av rase og etnisk tilknytning, er enda ikke nådd. Den politiske makt utøves fremdeles av et lite hvitt mindretall på 13,8%, mens den ikke-hvite del av befolkningen på 86,8% er nektet alminnelig stemmerett.

Apartheid-styret med dets mange privilegier og urettferdigheter er imidlertid iferd med å rakne, og Sør-Afrika beveger seg inn i en siste og avgjørende fase der et nytt Sør-Afrika tar form og hvor menneskeverd og menneskerettigheter blir alle landets innbyggere til del.

1. Den samtidige situasjon

Etter president F. W. de Klerks åpningstale i Det sør-afrikanske parlament 2. februar 1990, er det satt igang en bevegelse som med nødvendighet vil føre til et nytt Sør-Afrika, hvor apartheid-politikken vil erstattes med et demokratisk styre for alle sør-afrikanske borgere.

Den siste befolkningsstatistikk fra juni 1988 viser følgende tall:²

sorte	26.795.000	74,9%
halvhvite	3.127.000	8,7%
indere	928.000	2,6%
hvite	4.949.000	13,8%
<hr/>		
totalt	35.799.000	100%

Spenningen og uroen tegner seg på alle sektorer i samfunnslivet. Frykt og usikkerhet preger familier og det enkelte individs liv. Flere vil hevde at landet befinner seg på kanten av borgerkrig mellom sorte og hvite. Og regjeringen kan ikke i det uendelige styre med undtakslover (Emergency Acts) og politimakt for å tvinge den sorte befolkning til ro.

Økonomisk er Sør-Afrika kommet i store vanskeligheter på grunn av

handelsboikott, sanksjoner og stans i kapitaloverføring (disinvestment) fra amerikanske og europeiske land. Sør-Afrika taper sine etablerte markeder i U.S.A., Kanada og Europa. Nye afrikanske markeder viser stor ustabilitet, når det gjelder evnen til betaling på grunn av bunnløse gjeldsforpliktelser.

De økonomiske oversikter viser at i 1980-årene registrerte man inflasjonen av den sør-afrikanske Rand (R) til 14,6% sammenliknet med 1960-årenes inflasjon på 2,6% og 1970-årene med 9,8% inflasjon. I 1980 kunne man veksle 1 R for U.S.dollar 1,35. I slutten av 1989 falt den sør-afrikanske R helt ned til U.S.dollar 0,35. Tendensen synes å fortsette inn i 1990-årene.³

Den økonomiske situasjon betyr at nødvendig import av maskinelt og teknologisk utstyr må begrenses. På den annen side gir inflasjonen større muligheter for sør-afrikansk eksport. Men internasjonal handelsboikott og sanksjoner legger store hindringer iveien for en slik utvikling. Arbeidsløsheten stiger og blant den sorte befolkning antas den å svinge mellom 50–60%. I enkelte sorte byer (African townships) er tallet trolig enda høyere.

Den internasjonale anti-apartheid opinion, presset fra frigjøringsbevegelsene innenfor og utenfor landets grenser, fagbevegelsen og ikke minst kirkenes aktive og målbevisste motstand mot det apartheid-styrt regime i Sør-Afrika, har skapt nye muligheter for bevegelse i den låste sør-afrikanske situasjon.

Fagbevegelsen (Cosatu) og kirkene samlet i Det sør-afrikanske kirkeråd (SACC) har gitt klare signaler om at landet befinner seg på kanten av stupet. I 1988 forsøkte den sør-afrikanske president P. W. Botha å friste den ikke-hvite befolkning med et tilbud om en nasjonal «Indaba», et slags politisk samtaleforum. Samme året tilbød regjeringen regionale råd som skulle administrere de sortes egne saker.⁴

Med disse og andre fremstøt fra regjeringen side med frynsegoder i et apartheid-styrt Sør-Afrika ble konsekvent avvist og er betegnet som kosmetisk pynt på en uakseptabel ideologi.

Den historiske frigjøringsprosessen, som har markert etterkrigstidens Afrika, har idag nådd Sør-Afrika, og vil ikke la seg stanse. De afrikanske frontlinjestater, Mocambique, Zambia, Zimbabwe, Angola og nå også Namibia, har alle fått sin frihet med demokratiske rettigheter for alle sine innbyggere. Ringen rundt Sør-Afrika er sluttet, og det hvite Sør-Afrika må være forberedt på å dele makten, privilegiene og ansvaret med den ikke-hvite befolkning. For det hvite Sør-Afrika gjelder dette trolig liv eller død. Tiden er kommet for å dele eller dø.

Det er min overbevisning at president F. W. de Klerk, som kristen,

aktivt kirkemedlem og ansvarlig politiker, har sett det skjebnesvangre alvor i situasjonen. Hans to «trontaler» 2. februar 1990 og 1. februar 1991 viser at han med åpenhet og besluttomhet vil sette Sør-Afrika på en ny kurs – mot Det nye Sør-Afrika. De Klerk er leder av landets største (hvite) politiske parti, National Party, med 102 medlemmer i parlamentet, hvor der ialt er 178 valgte representanter. Derfor har han store muligheter for å oppnå gjennomslag for sin nye strategi. Men president de Klerk har muligens ikke så lang tid på seg. Om vel to år er det nye parlamentsvalg og opposisjonen fra de «verkrampes» (de konservative) side både innenfor og utenfor hans eget parti er merkbar. De verkrampete har erklært at de på ingen måte er beredt til å gi fra seg makten. Mange nasjonalister vil hevde at boerne ble ført fra Nederlandene til Sør-Afrika med det gudgitte kall til å styre land og kirke. Og de store jordbruksorganisasjoner gjentar sin gamle erklæring. «Not an inch of land to that black man!» (Ikke en tomme med jord skal gis til den sorte!) I dag eier den hvite mann, som utgjør 13,8% av den totale befolkning, hele 87% av landets jord.

President F. W. de Klerk har løslatt frigjøringslederen *Nelson Mandela*, som i 27 år har sittet som fange på Robin Island, fangeøya ute i havet syd for Kappstaden. Sammen med ham ble en rekke politiske fanger, også fra Robin Island, satt fri. Men enda er der hundreder av politiske fanger i sør-afrikanske fengsler. En rekke frigjøringskjemper fra frigjøringsbevegelsene *African National Congress* (ANC), *Pan Africanist Congress* (PAC) og *Black Consciousness Movement* har sittet mange år i fangenskap. Mange er torturert og mange er drept.

I denne sammenheng bør det kanskje nevnes at fotfolket, og sikkert også de fleste ledere i frigjøringsbevegelsene, er medlem av en kristen kirke. 77% av de totale befolkning er registrerte som kristne.

Under forutsetning av at frigjøringsbevegelsene avstår fra bruk av vold og militære våpen, har regjeringen gitt disse frihet til å organisere seg som politiske partier. Dette gjelder:

ANC, som er den største av frigjøringsorganisasjonene. I samtlige provinser er organisasjonen i full virksomhet med å etablere regionale kontorer, verve medlemmer og skolere tillitsmenn og kvinner. *PAC* har langt færre medlemmer enn ANC, men er den mest militante av frigjøringsorganisasjonene og er mindre villig til å gå i forhandlinger med regjeringen. PAC har mottatt de samme rettigheter som ANC.

Inkatha er zulufolkets politiske partiorganisasjon med dr. Mangosuthu Buthelezi som politisk leder. Buthelezi er statsminister for bantustaten KwaZulu i Natal-provinsen, som omfatter 3.950.671

innbyggere.⁵ Inkatha har hatt regjeringens tillatelse til å drive sin virksomhet innenfor Sør-Afrikas grenser, og mottar økonomisk støtte fra staten. Ikke desto mindre fremtrer Inkatha som en anti-apartheid bevegelse.

Siden president de Klerks trontale i parlamentet 2. februar 1990 har det foregått forberedende forhandlinger mellom regjeringen og ANC under de Klerks og Mandelas ledelse. Målet er å legge det nødvendige grunnlag for de konstitusjonelle forhandlinger med sikte på en ny grunnlov i et integrert Sør-Afrika. Dette arbeide viser seg å være vanskelig, og fremgangen er heller liten. I mellomtiden vokser utålmodigheten blandt den sorte befolkning. Det er grunn til å tro at regjeringen også har kontakt med PAC og Inkatha med henblikk på de kommende forhandlinger om ny konstitusjon.⁶

ANC har avgitt erklæring om å legge ned våpnene mot at regjeringen opphever unntakstilstanden i sorte «townships». ANC krever også frigivelse av alle politiske fanger og generelt amnesti for 40.000 politiske flykninger i eksil. Fra regjeringens side presses ANC og Inkatha til å slutte fred og gjøre ende på de voldelige sammenstøt mellom de to politiske organisasjoner. I løpet av de siste tre år har disse blodige kamper krevd omlag 4.000 menneskeliv.

I dagspressen og massemedia tales og skrives der åpent om «The New South Africa». Under frykten og usikkerheten fornemmer man forventningen om at noe nytt er iferd med å skje. Man håper og tror på et nytt Sør-Afrika. La meg nevne noen eksempler:

I parkene i Durban og Johannesburg fant jeg ingen benker med merkelappen «Vir blankes – Europeans only».

Stadig flere hoteller åpner sine dører for gjester av alle raser. Det gjelder Carlton-hotellet i Johannesburg og Royal Hotel i Durban. Men hvor mange afrikanere har økonomisk mulighet til å ta inn på et tre-stjerners hotell i dagens Sør-Afrika?

Det norske Misjonselskap har en boligeiendom i Maryland Avenue i Durban North, hvor en av de siste norske misjonærer bor. Dette er et erklært «European area» og regnes som et av de bedre boligområder i den vakre handelsbyen og ferieparadiset Durban. I november måned siste år fikk jeg opplyst at rike indere hadde kjøpt eiendommer i dette hvite område og var iferd med å flytte inn. Indiske barn har allerede begynt på hvite skoler i Durban uten at myndighetene har grepet inn. Dermed bryter man grunnleggende apartheid-lover, som Group Areas Act (loven om adskilte boligområder) og Education Act (loven om separate skoler for de forskjellige etniske grupper).

De skjebnesvangre apartheid-lover med full atskillelse mellom rasene

på alle livets områder er iferd med å brytes ned innenfra. Men det sør-afrikanske parlament har enda ikke trukket disse fundamentale apartheid-lover tilbake, og dette vil ikke skje uten intens politiske debatt – i og utenfor parlamentet. Da presidenten i sin siste trontale la frem dristige proposjoner i februar dette året, reiste opposisjonslederen seg sammen med sine partifeller og forlot parlamentet. Men proposjonene må vedtas i lovs form, og det er enda ikke skjedd. Foran ligger også de avgjørende forhandlinger om en ny grunnlov og en ny lovlovgivende forsamling.

2. *Kirkens stilling*

Siden de forberedende konstitusjonsforhandlinger kom igang på forsommeren 1990, er kirkene kommet mer på sidelinjen i den generelle utvikling i landet. Og dette er en bevisst linje fra kirkeledelsens side. Gjennom de siste årene har kirkene kjempet i fremste linje for et nytt Sør-Afrika med like rettigheter for alle landets innbyggere. Sammen med fagbevegelsen (COSATU) har *Det sør-afrikanske kirkeråd* (SACC) våget å stå frem offentlig i kampen for menneskeverd og menneskerettigheter med krav om retten til å bo og retten til arbeid, «equal pay for equal work» og «one person, one vote».

I den nye fase i den politiske utvikling med ANC-lederne Mandela, Tambo og Bheki på frifot eller tilbake i Sør-Afrika, har SACC avstått fra å gripe inn i den politiske utvikling. SACC er således ikke representert i konstitusjonsforhandlingene, og bevisst styrer man unna en sammenblanding av kirke og stat. Det kan imidlertid være av interesse å påpeke at nettopp frigjøringslederne beklager dette, fordi kirken blant sine ledere teller flere meget kvalifiserte personer også for denne oppgaven.⁷

Kirken og de kristelige organisasjoner i Sør-Afrika utgjør en stor og mangeartet familie. For oversiktens skyld vil jeg skjelne mellom tre grupper i denne økumeniske familie:

2.1 *Boerkirkene*

Jeg nevner først boerkirkene, oftest henvist til som Dutch Reformed Churches. De utgjør tre kirker, nemlig:

Niederduitsche Gereformde Kerk (NGK) med 3,6 millioner medlemmer.

Gereformde Kerk med 146.000 medlemmer.

Niederduitsche Hereformde Kerk med 249.000 medlemmer.

Medlemstallene omfatter også misjonssynodene, som tross sterke spenninger fremdeles regner seg som tilhørende den reformerte kirkefamilie. NGK er definitivt den største av boerkirkene, og er også den største av samtlige kirker i landet. Den har spilt en ledende rolle når det gjelder den teologiske og ideologiske utforming av apartheid-politikken. Men samtlige boerkirker har engasjert seg som aktive støttespillere til apartheid-systemet, og deres teologiske fakulteter ved de navngjetne universiteter i Pretoria og Stellenbosch har fostret apartheid-politikkens arkitekter og byggmestere. Men kirken har hatt sterk innflytelse også ved de sosiologiske og juridiske fakulteter. Fra disse læresteder kommer apartheidpolitikere som dr. Malan, dr. Strydom, dr. Verword, dr. Voster, dr. Botha og de Klerk – alle statsministre og presidenter i sør-afrikanske regjeringer siden nasjonalistpartiets maktovertagelse i året 1948.

Den kjente kirkeleder og tidligere generalsekretær i SACC dr. *Beyers Naude* har også sin bakgrunn i den strenge kalvinistiske NGK. Da han som nyvalt «moderator», dvs. biskop, i sin kirke i 1960 forkastet apartheid og erklærte den som stridende mot det bibelske menneskesyn, ble han avsatt fra sitt embete og mistet retten til å bære «kappe og krage», retten til å fungere som prest i NGK. Han ble beskyldt for å ha sveket sitt folk og sin kirke.

Dr. *Allan Boesak*, som halvhvit, er medlem av NGKs misjonssynode. Han er samtidig president for *World Alliance of Reformed Churches* og en av presidentene i den politiske samlingsfronten *United Democratic Front* i Sør-Afrika.

Samtlige boerkirker var aktive medlemmer i SACC og *World Council of Churches* (WCC) inntil den store kirkekonferansen i Cottesloe, 1960 i Sør-Afrika. Møtet ble avholdt i regi av WCC og var sammenkalt for å drøfte spørsmålet om kirken og apartheid-politikken. Spørsmålet var særdeles aktuelt etter Sharpvillemassakren forut for konferansen.⁸ Cottesloe-møtet endte opp med en sterk fordømmelse av apartheid-ideologien, og samtlige tre boerkirker meldte seg ut av SACC og WCC, og fortsatte som støttespillere til regjeringens apartheid-politikk. Siden 1948 da «National Party» kom til makten, har samtlige regjeringsledere og regjeringsmedlemmer tilhørt en av de tre boerkirkene som aktive kirkemedlemmer. De fleste har vært medlemmer av NGK, og nettopp i denne kirken er der vokst frem en nagende tvil på apartheid-politikkens bibelske begrunnelse. Det er denne tvil som mellom annet gir seg utslag i president de Klerks og hans regjeringens endrede holdning til et nytt Sør-Afrika.

2.2. SACC og de etablerte kirker

De etablerte kirker eller «mainline churches» som de kalles, omfatter de anglikanske, presbyterianske, kongregasjonalistiske, metodistiske og lutherske kirker. Baptistkirken er «affiliated member», dvs. tilknyttet, men ikke i fullt medlemskap. Det samme gjelder Den katolske kirke.

SACC er kontaktorganet for WCC i Sør-Afrika og har forøvrig et nært samarbeid med *Det lutherske verdensforbund* (LVF) og *Verdensalliansen for reformerte kirker*. Det samme gjelder *Mellomkirkelig råd for Den norske kirke* (MKR), *Norsk ekumenisk komite for Sør-Afrika* (NEKSA) og *Kirkens Nødhjelp*.

SACC har i sin aktive og dynamiske kamp mot apartheid årlig mottatt betydelig økonomisk støtte fra europeiske kirker og stater. Det gjelder ikke minst Nederland og de nordiske land og kirker. Det sør-afrikanske kirkeråd har stilt til rådighet kvalifisert juridisk hjelp for politiske fanger, en har understøttet familier der forsørgeren er fengslet eller flyktet fra landet, ytet sosial hjelp, særlig til unge i afrikanske «townships» og til tusener av familier som er tvangsflyttet på grunn av Group Areas Act fra by til øde landområder hvor det hverken er hus eller arbeid.

I sin strategi og arbeidsprogram har SACC konsekvent fulgt ikke-voldslinjen, og når erkebiskop Desmond Tutu i sin tid mottok Nobels fredspris, skyldtes dette ikke minst hans innsats som generalsekretær i SACC. Men Kirkerådets innsats har kostet. Rådets hovedkontor i Johannesburg er flere ganger blitt okkupert av det sør-afrikanske politi og for to år siden ble hovedkvarteret i «Koetza-house» sprengt i luften og fullstendig ødelagt. En rekke av SACC's medarbeidere har vært arrestert og fengslet. Flere er «banned», dvs. at de må oppholde seg innenfor et visst område og får ikke tale med mer enn 3–4 mennesker ad gangen. Daglig må de melde seg til politiet.

Som kirke-organisasjon har SACC ingen organisk tilknytning til ANC eller noen annen frigjøringsorganisasjon, men det betyr ikke at der kan være løpende kontakt – i den felles kamp mot apartheid. Regjeringen har flere ganger truet SACC og beskyldt Kirkerådet for å være infiltrert av kommunistisk propaganda og et arnested for kommunistisk innflytelse i Sør-Afrika, men da må man erindre at i dagens Sør-Afrika er alt som bekjemper ideologi og politikk med fortegnet apartheid å betrakte som kommunisme.

De sør-afrikanske kirker i SACC har aldri akseptert disse beskyldningene, og det har heller aldri lyktes den sør-afrikanske regjering ad rettens vei å stanse SACC's arbeid.⁹

De etablerte kirker i Sør-Afrika har selv ofte avstått fra å avgi erklæringer eller sette igang aksjoner mot apartheid-styret og dets

rasediskriminerende politikk, men kirkene har samlet sine krefter i SACC, som slik opptrer som kirkenes talerør i denne kampen. SACC er plogsspissen i kampen mot apartheid på den sør-afrikanske scene.

Man har fra tid til annen etterlyst det lutherske bidrag i kampen mot apartheid. Dette gjelder ikke minst *Evangelical Lutheran Church in South Africa* (ELCSA) (sort) med 621.373 medlemmer. Men da må man ikke glemme at ELCSA er medlem av SACC og hele veien er medansvarlig for SACC's fremstøt og erklæringer. Samtidig kunne en vel ha ventet en sterkere innsats fra de lutherske kirker mot apartheid-regimet.¹⁰ Det må innrømmes at de to tysk-lutherske synodene i Sør-Afrika ofte har tiet og endog stilt seg solidarisk med boerkirkene.¹¹

SACC's teologiske linje reflekteres i «*Kairos-dokumentet*», «*Evangelical Witness*» og «*On the Road to Damascus*».¹² Kairos-erklæringen har vært gjenstand for intense studier i de sør-afrikanske kirker og har gitt apartheid-motstanderne et hardt tiltrengt teologisk ståsted i rasekampens Sør-Afrika. Dokumentet fremstår som det sør-afrikanske motstykke til «*Kirkens Grunn*» fra okkupasjonstiden i Norge.¹³

Det krav som konsekvent fastholdes av SACC og dets medlemskirker, er total avskaffelse av den rasediskriminerende apartheid-politikk. Da er det utelukket å akseptere enkelte innrømmelser for å pynte på en politisk ideologi og et system som manifesterer seg som en fornektelse av menneskeverdet og de grunnleggende menneskerettigheter. Apartheid er en fornektelse av mennesket som skapt i Guds bilde.

2.3. De evangeliske bevegelser og separatistkirker

I Sør-Afrika idag regner man med at 77% av landets totale befolkning er medlem av en kristen kirke. Ikke i noe land i den tredje verden har kirke- og misjonsarbeidet hatt en slik gjennomslagskraft som i Sør-Afrika. Men det hører også med til det sør-afrikanske kirkebilde at det er ytterst komplisert. De etablerte kirker (sammen med boerkirkene) utgjør omlag 50% av den samlede kristenhet i landet. Side om side med disse kirkene lever en rekke trosmisjoner og kirker med et mer karismatisk preg. Det dreier seg også om tverrkirkelige og parakirkelige organisasjoner med dynamiske evangeliserings- og misjonsprogram. Det byr på vanskeligheter å plassere disse i kirkebildet, siden også de etablerte kirkene har engasjert seg i omfattende programmer for evangelisasjon. Samtidig gis der rom for karismatiske bevegelser. Jeg tenker mellom andre på:

Rhema-kirken
Assemblies of God

En rekke pinsemenigheter og nye kristne sentra markerer seg ved sin herlighetsteologi og støttes ofte økonomisk fra sterke karismatiske grupper i USA. Dette gjelder også Rhema-kirken under dens progressive leder Ray McCauley, som også har kontakt med Oslo Kristne Senter på Grorud og Livets Ord i Uppsala.

Disse nye kristne sentra og tverrkirkelige misjoner trekker til seg et betydelig medlemstall fra de etablerte kirker. Sorte og hvite i Sør-Afrika søker etter noe nytt i en tid med store omveltninger i samfunnet og man står overfor en usikker fremtid. Mange mennesker leter etter et aktivt og varmt kristent fellesskap hvor kristentroen manifesterer seg i tegn med helbredelse, demonutdrivelser, tungetale og åndsfylde. Disse grupper er alle «multi-racial», der folk fra de forskjellige raser og etniske grupper søker sammen for å finne trygghet og kontakt.

Den største delen av den sør-afrikanske kristenhet utgjøres av de strengt afrikanske kirker og vi viser til «*African Independent Churches*», dvs. de uavhengige afrikanske kirkene, og til denne gruppen regner vi også med *Zionist-bevegelsen* og *den afrikanske sektbevegelse*.¹⁴ Disse bevegelsene, som innbyrdes kan være sterkt forskjellig, har det felles at de er sorte, nasjonalistiske og derfor markert afrikanske – i teologi, liturgi og etos.¹⁵

I de siste 100–150 år har en rekke betydelige afrikanske prester innenfor misjonskirkene og de etablerte kirker brutt med kirkeledelsen og etablert rene afrikanske kirker. Sorte kirkeledere slapp ikke alltid frem til kvalifisert lederskap eller det ble lagt hindringer iveien for afrikansk teologi og stedeget liturgisk formspråk. Dermed kunne sterke afrikanske ledere bryte ut og danne sine egne kirker. Men der er åpenbart også andre motiver og årsaker bak denne prosessen. Det kan også være vranglære, moralske fall, økonomisk svikt og muligens at man ikke aksepterte moderkirkens disiplin.

Zionistbevegelsen og sektkirkene i Sør-Afrika opererer ofte på kristenhetens yttergrenser og blander bevisst og ubevisst kristen tro med afrikansk religion. De ledes av afrikanske profeter og profetinner, som i alminnelighet har liten eller ingen utdanning, men som bruker Bibelen. I gudstjenestesammenheng legges stor vekt på helbredelse og demonutdrivelser. Mange av disse ledere kan være betydelige karismatiske personligheter.

De evangeliske bevegelser og separatistkirker, som jeg her kort har beskrevet, har det felles kjennetegn at de brenner for menneskets frelse.

Så lenge deres virksomhet ikke hindres av de politiske myndigheter, reiser de liten eller ingen kritikk mot øvrigheten. Denne holdningen registreres med stor forståelse fra regjeringens side og ikke sjelden viser president og statsråder seg på evangelistenes plattformer. Med denne attityde kritiserer man SACC og dets medlemskirker for politiserende virksomhet, og erkebiskop Desmond Tutu kan beskyldes for å være mer politiker enn åndelig leder.¹⁶

De karismatiske kirkeledere ser nok diskrimineringen og urettferdigheten i samfunnet, men de vil løse disse problemene ved vekkelsesmøter og forsoningssamlinger. Der taler man om «reconciliation», forsoning og «forgiveness», tilgivelse, og ikke sjelden samler man tusener av mennesker i idrettshaller og møtetelt. Der reises ingen kritikk mot de grunnleggende prinsipper i apartheid-politikken, men man ber om syndsbejdnelse og tilgivelse. Og dette skjer, både hvite og sorte kneler, bekjenner og tilgir hverandre. Spørsmålet er imidlertid om man løser Sør-Afrikas rasepolitikk på denne måte – selvom vekkelseslinjen med anger og bot er aldri så berettiget. Det må vel også sies at de etablerte kirkene forkynner til omvendelse og nytt liv. Men Sør-Afrikas apartheid-ideologi og apartheid-politikk må løses ad andre veier. Det er den politiske struktur som må endres, og det kan bare skje i de politiske fora.

3. Rustenburg-konferansen

3.1. Mot et felles kristent vitnesbyrd i et Sør-Afrika under forvandling

I dagene 5.–9. november 1990 ble det arrangert et nasjonalt kirkemøte i Rustenburg, på hotellet «The Hunter's Rest» nordvest for Johannesburg. Konferansen samlet 230 representanter, hvorav 26 var utenlandske observatører.¹⁷ Hele 95% av samtlige kirker og kristelige organisasjoner med flere enn 10.000 medlemmer deltok. Alle «main-line churches» var representert, også boerkirkene og den katolske kirke. Separatistkirkene og de nye karismatiske sentra sendte alle sine offisielle delegater.

Det var president F. W. de Klerk som først tok initiativet til å innkalle til et slikt kirkemøte, og han kontaktet fysikeren professor *Louw Alberts*, en av de ledende legmenn i NGK. Han ble bedt om å undersøke muligheten for et bredt sammensatt kirkemøte.

Når presidenten tok dette usedvanlige initiativ, må det forstås på bakgrunn av uroen i landet, først og fremst blant den ikke-hvite del av befolkningen. Grensen for de sortes tålmodighet var nådd.

Fra SACC's side reagerte man først negativt på tanken om et kirkemøte innkalt av regjeringen og på dens premisser. Men man kunne tenke seg et fritt sammenkalt kirkemøte med representanter fra flest mulige

kirkesamfunn og kristelige organisasjoner. Og på dette grunnlag ble Rustenburg-konferansen til med representanter fra boerkirkene, SACC med dets medlemskirker, men også de mer karismatisk fargede vekkelsesbevegelser og separatistkirker. Der var både sorte og hvite deltakere, halvhvite og indere.

Konferansen arbeidet i grupper og plenum, med foredrag og diskusjoner. Der var andakter og lovsangskvelder, sang og fellesskap.

Et avgjørende moment i konferansen ble professor *W. D. Jonker* fra NGK som i sitt foredrag – «Kirkens situasjon – hindringer på veien mot et felles vitnesbyrd», ba om å få komme med en bekjennelse:

Jeg bekjenner for dere og for Herren min synd og skyld, mitt personlige ansvar for de politiske, sosiale, økonomiske og strukturelle «onder» som er gjort mot så mange av dere, og de lidelser som dette har ført til – både for dere personlig og for hele landet. Stedfortredende våger jeg å bekjenne dette også på vegne av min kirke, Nederduitsche Gereformde Kerk, og på vegne av boerfolket....

Dr. *W. D. Jonker* er professor i systematisk teologi ved universitetet i Stellenbosch, selve høyborgen for boernes nasjonale, teologiske og politiske elite. Krefter innenfor NGK prøvde å få professor Jonker til å tilbakekalle sin bekjennelse, men han sto fast, bundet av sin samvittighet.

Det ble kanskje konferansens mest bevegede øyeblikk da erkebiskop Desmond Tutu umiddelbart etter Jonkers bekjennelse, besteg talestolen, la sine sorte armer rundt den hvite boerlederen og sa: «Broder, jeg aksepterer din bekjennelse og tilgir deg i Faderens og Sønnens og Den hellige Ånds navn». Og boerkirkens ledere erklærte at «nå blir det opp til oss i handling å bekrefte den bekjennelse som her er gitt og som vi som kirke stiller oss bak».

Den karismatiske pinseleneren *Ray McCauley* fra Rhema-kirken i Johannesburg kom også med sin bekjennelse og innrømmet at han i sin forkynnelse og sitt arbeid hadde vært så ensidig opptatt av det enkelte menneskets omvendelse og frelse at han hadde oversett den nød og urettferdighet som hersker i det sør-afrikanske samfunn. Dermed hadde han gitt støtte til status quo og til apartheid-politikkens fortsatte rase-styre.

På denne måte fikk konferansen en markert signatur av «reconciliation» og forsoning, og det ble skapt grunnlag for en felles-kirkelig fordømmelse av apartheid som ideologi og politisk program. Dette kommer klart til uttrykk i selve Rustenburg-deklarasjonen,¹⁸ som dermed blir et enestående dokument i Sør-Afrikas historie. Der står det slik:

Men her bekjenner vi vår egen synd og vedkjenner oss vår delaktighet i den heretiske apartheid-ideologien, som har ført til slike ekstreme lidelser for så mange i vårt land. Vi forkaster apartheid som en ond ideologi, både m.h.t. dens intensjon, dens gjennomføring og dens konsekvenser. Den praktiske gjennomføring av og forsvar for apartheid, som bibelsk legitimert lære, bekjenner vi som ulydighet mot Gud, fornektelse av Jesu Kristi evangelium og som synd imot vår enhet i Den hellige Ånd (2.2).

Videre heter det:

Noen av oss misbrukte Bibelen for å rettferdiggjøre apartheid og ledet derved mange til å tro at dette hadde Guds velsignelse. Senere har vi insistert på at apartheid-politikkens motiver var gode, selv om virkningene var onde. Det at vi var så sene med å forkaste apartheid-systemet, oppmuntret regjeringen til å opprettholde apartheid (2.5.1). Noen av oss ignorerte apartheids ondskap og åndeliggjorde evangeliet ved å forkynne det enkelte menneskes frelse uten at dette førte til sosiale konsekvenser (i forhold til vår neste). Vi gikk inn for et erklært nøytralt standpunkt, men i virkeligheten resulterte dette i medansvar for apartheid-politikken. Vi tiet ofte, da våre søstre og brødre måtte lide forfølgelse (2.5.2).

Jeg vil også peke på en annen side ved Rustenburgdeklarasjonen, nemlig paragrafene som handler om «*Erklæring*» og «*Bekreftelse*». Der henvender man seg direkte til regjeringen og viser til nødvendigheten av å avvikle samtlige apartheidslover og det fremsettes krav for oppbygging av et moderne demokratisk samfunn i Sør-Afrika. Slik heter det:

Til de politiske ledere uttrykker vi vår takknemlighet for den fremgang som er gjort så langt, og vi appellerer til dere at det snarest mulig settes igang forhandlinger med sikte på en ny rettferdig grunnlov for vårt land. Vi henvender oss til regjeringen og ber at den uten å tape tid tilbakekaller alle apartheid-lover, som Land Act (jordloven), Group Areas Act (loven om atskilte boligområder), Population Registration (folkeregistrering etter rasetilhørighet), Homelands (stammestater), Black Location Authorities (lokale sorte styringsorganer), Black Education (det sorte undervisningssystem) og Internal Security Acts (innenlandske sikkerhetslover). Vi krever også fritt leide for alle politiske flyktninger i eksil, øyeblikkelig løslatelse av politiske fanger og tilbakeføring av konfiskert eiendom fra tidligere forbudte organisasjoner. Vi forsikrer alle ledere om våre bønner som skal følge dere i arbeide med disse historiske og krevende oppgaver (3.3).

Konferansen krever at i det nye Sør-Afrika må en rekke grunnleggende etiske prinsipper sikres i grunnloven. Det sies følgende:

Med basis i de bibelske og etiske verdinormer henvender vi oss til dem som skal forhandle frem en ny sør-afrikansk grunnlov, at de respekterer de følgende prinsipper i grunnloven –

- 4.2.4.1. Menneskelivets dyrebare verdi, skapt i Guds bilde.
- 4.2.4.2. Utelukkelse av all diskriminering m.h.t. rase, kjønn og religion.
- 4.2.4.4. Sikring av de grunnleggende menneskerettigheter (Bill of Rights) underlagt domstolene alene, med henvisning til den kristne overbevisning at grunnleggende menneskerettigheter er gudgitte og derfor ikke kan endres eller fjernes av noen stat.
- 4.2.4.5. Etablering av en demokratisk valgprosess basert på «én person, én stemme» med én valgliste, i ett flerpartidemokrati i én integrert stat.

3.2. Etter Rustenburg

Hvilken betydning vil Rustenburg-konferansen få for den videre utvikling i Sør-Afrika?

Det er grunn til å tro at Rustenburgdeklarasjonen vil bety en vesentlig støtte for president F. W. de Klerks fremstøt i parlamentet og blant Sør-Afrikas hvite befolkning, som nå føler seg truet til å oppgi sine privilegier. NGK, som landets største kirke, har i en felles erklæring gått sammen med de sorte og de engelsktalende kirker, hvor en fordømmer apartheid som falsk og ubibelsk lære. Og dette er den samme kirke som for 23 år siden fratok «moderator» Beyers Naude hans presteembete i kirken. Den samme kirke som i 1960 meldte seg ut av SACC og WCC, har nå tatt de første skritt til søknad om medlemskap i de samme organisasjoner.

Frigjøringsbevegelsene ANC og PAC vil i Rustenburgdeklarasjonen finne støtte for de vesentlige krav som de vil kreve gjennomført i den nye konstitusjonen m.h.t. menneskeverd, menneskerettigheter, likhet, frihet og rettferdighet. Det kan heller ikke være tvil om at Inkatha, zulufolkets politiske parti, vil finne støtte og retningslinjer i de etiske grunnprinsipper som er nedfelt i Rustenburgdeklarasjonen.

Deklarasjonen fra Rustenburg betyr fullstendig gjennomslag for SACC's linje i kampen mot apartheid. En overvinner ikke apartheid som ideologi og politisk program ved vekkelsesmøter. Her gjelder det struk-

turelle endringer i et politisk system som helt bryter med menneskeverdet og menneskerettighetene når det gjelder eiendomsrett, skole- og helsevesen, boligpolitikk, næringsliv og sysselsetting. Apartheid-ideologiens raseteorier og troen på den hvite manns gudgitte overlegenhet i forhold til den sorte rase, må raderes ut av Sør-Afrikas konstitusjon og lovverk.

Men Rustenburg-konferansen glemte heller ikke aspektene «be-kjennelse» og «forsoning», som med rette ble målbåret av de mer karismatiske misjoner og organisasjoner. Vesentlige avsnitt i deklarasjonen presiserer dette.

Rustenburg-møtet kan også få betydning for SACC som økumenisk organ for kirkene i Sør-Afrika. Møtet omfattet langt flere kirkesamfunn og organisasjoner enn medlemskirkene i SACC. Det er grunn til å tro at en rekke kirker og organisasjoner vil oppgi sin avventende holdning til SACC og nå søke medlemskap. Hvis ikke det skjer, vil de sør-afrikanske kirker og kristelige organisasjoner søke en annen modell for sitt økumeniske arbeid og fellesskap.

Konferansen i Rustenburg førte kirker og organisasjoner sammen på en slik måte at Rustenburg vil gå inn i historien som den mest betydningfulle kirkekonferanse i Sør-Afrikas historie.

NOTER

1. Foredrag holdt ved Egede-instituttets misjonsfest på Menighetsfakultetet torsdag 31. januar 1991.
2. South African Foundation, MM 1990 Information Digest, s. 6.
3. Ibid. s. 64.
4. Ibid. s. 17. jfr. Extension of Political Participation Bill.
5. Ibid. s. 6.
6. Opplysninger gitt forfatteren under møte med statsminister dr. Mangosuthu Buthelezi i Durban 3. november 1990.
7. Opplysninger gitt forfatteren under møte med generalsekretæren i SACC, dr. Frank Chikane i Johannesburg 2. november 1990.
8. Jfr. Shirley du Boulay, Tutu – the Voice of the Voiceless (London: Hodder & Stoughton 1988). Se også Peter Randall (ed.), Not without Honour (Johannesburg: Ravan Press Ltd. 1982).
9. Den sør-afrikanske regjering nedsatte i 1982/83 en kommisjon, Eloff-kommisjonen, for å undersøke SACC's arbeidsprogrammer og økonomi. Biskop Gunnar Lisleterud representerte Den norske kirke under høringene i Pretoria 1983. jfr: «Report of the Commission of Inquiry into the South African Council of Churches», Pretoria Government Printer RP/74 – 1983.
10. Den mest kjente anti-apartheid uttalelse fra de lutherske kirkers side i Sør-Afrika er *Umpumulo Memorandum* (1967): vedtatt på den lutherske

kirkekonferansen på Luther Theological College, Natal. Der heter det: «Therefore we reject the Policy of Separate Development» (Apartheid). Umpumulo Memorandum er trykt i Tidsskrift for Teologi og Kirke, 1969. Se også erklæringen vedtatt på den 6. generalforsamling av Det Lutherske Verdensforbund i Dar-es-Salaam i juni 1977 vedrørende «Southern Africa: Confessional Integrity», hvor det heter: «Under normal circumstances Christians may have different opinions in political questions. However, political and social systems may become so perverted and oppressive that it is consistent with the confession to reject them and work for changes. We especially appeal to our white member churches in Southern Africa to recognize that the situation in Southern Africa constitutes a *status confessionis*. This means that, on the basis of faith and in order to manifest the unity of the Church, Churches would publicly and unequivocally reject the existing apartheid system.»

11. De to tyske synodene i Sør-Afrika, Evangelical Lutheran Church in South Africa, Cape Church og Evangelical Lutheran Church in South Africa, Natal-Transvaal Synod ble suspendert fra Det Lutherske Verdensforbund under generalforsamlingen i Budapest i 1984. Grunnen var synodenes holdning til apartheid og deres organisatoriske relasjoner til den «sorte» lutherske kirken The Evangelical Lutheran Church of Southern Africa. Medlemskap i denne kirken er åpent for alle raser.
12. The Kairos Document, A Theological Comment on the Political Crisis in South Africa (Braamfontein, Johannesburg: Skotsville Publishers 1986). Evangelical Witness in South Africa, Evangelicals Critique their Own Theology and Practice (Dobsonville, Transvaal, by Concerned Evangelicals, 1986). The Road to Damascus, Kairos and Conversion (London: Catholic Institute for International Relations 1989).
13. Torleiv Austad, Kirkens Grunn (Oslo: Luther Forlag 1974).
14. Se Itumeleng Mosala, «African Independent Churches – A study in socio-theological protest», i Charles Villa-Vicencio and John W. de Gruchy (ed.), Resistance and Hope (Claremont: David Philip, Publishers, 1985).
15. Jfr. B. Sunkler, Bantu Prophets, London 1948.
16. Jfr. Boulay, op.cit. 231ff.
17. Som observatør for de nordiske folkekirker utsendt av Mellomkirkelig råd for Den norske kirke deltok biskop Gunnar Lislørd.
18. «Rustenburg Declaration», offisiell utgave Johannesburg 1991, utgitt av Steering Committee. Rustenburg Declaration er oversatt til norsk og trykt i Tidsskrift for Teologi og Kirke, 1991.

Gunnar Lislørd, f. 1921, cand.theol. MF 1948, M. Th. Luther Theological Seminary, USA 1957, M. D. University of South Africa 1960. Misjonsprest i American Lutheran Church/Schreudermisjonen 1949–1968. Rektor ved Den felleslutherske presteskolen Umpumulo 1958–1968. Prest i Norge 1968–1977, biskop i Borg 1977–1990.

The church and the new Africa

This review of recent developments in South Africa depicts the situation from three perspectives. Part one sketches the political background of apartheid and the organizations involved in the struggle. Part two characterizes the various churches and church organizations involved: Dutch Reformed churches, the mainstream churches organized in SACC, and the evangelical organizations and independent churches. Part three introduces the changes brought about by the dramatic meeting in Rustenburg in November 1990, where representatives of 95% of the South African churches and Christian organizations called for a total rejection of apartheid.